

לגנוב חירות: איך פורצים ארבעים ותשע חומות ייאוש?

19 בדצמבר 1984, יולי אדלשטיין הוצא משלושה חודשי מעצר בצינוק בכלא הסובייטי והובא לבית המשפט להקראת גזר הדין. סעיף המאסר הרשמי היה 'החזקת סמים', אבל האמת הייתה ידועה: הפעילות הציונית ושיעורי העברית שלימד בברית המועצות. אנשי הביטחון מילאו את כל המושבים בבית המשפט, כדי לא להשאיר מקום לכלי תקשורת וחברים. רק אשתו ואמו הצליחו להסתנן פנימה.

גזר הדין היה אכזרי: שלוש שנות עבודת פרך במחנה עבודה בסיביר. אנשי הביטחון מיהרו להקיף אותו בטבעת אבטחה ולהחזיר אותו לתא המעצר, אבל יולי הצליח להשחיל ראש ביניהם ולצעוק שאלה לאשתו. הוא לא ראה אותה חודשים ולא ידע אם ואימתי יראה אותה שוב, אבל מה שהציק לו היה: "טניה, איזה נר הערב?" היא סימנה לו עם שתי אצבעות: "נר שני".

באותו ערב, בתא הכלא, יולי אדלשטיין השיג איכשהו שני גפרורים. הוא נעמד מול סורגי החלון והדליק את שני הגפרורים. כך עמד כמה שניות, עד שהאש חרכה את אצבעותיו. הוא לא ידע האם ההדלקה כשרה מבחינה הלכתית, אבל הוא ידע שמעט אור דוחה הרבה חושך.

וזאת, בעצם, חירות: ההבנה ששני גפרורים הם יותר חזקים מכל האימפריה הסובייטית. החירות היא היכולת המופלאה להיאחז בטוב. להתרומם מעל ארבעים ותשע חומות כלא ולדעת שהטוב אמת והרע שקרי ולכן שמעשה אחד של מצווה, יגרור עוד מעשה ועוד מעשה עד הגאולה השלמה.

אנו נטען כי זה המסר הנצחי והרלוונטי של יציאת מצרים: מגיע חג גדול ויהודי מרגיש מודאג, עייף, אדיש וכבוי. הדרך להתעורר היא להצית שני גפרורים – לפרוץ דרך בעצמו למשהו שעוד לא עשה - ולדעת באופן ברור שפריצת דרך קטנה היא יותר אמתית ונצחית מכל קושי שהוא.

כדי להבין את העניין, אנו רוצים להציף את אחת התמיהות החמורות בכל התורה, שאלה שמערערת את כל הסיפור שהתרגלנו לספר מגן הילדים: למה **ברחנו** ממצרים? מדוע נמלטנו באמצעות **פעולת הסחה**, ה**וּנָאָה וּגְנִיבֵת דַּעַת**? איך יתכן שמלך המלכים, לא הוציא אותנו בגאון ובנחרצות?

מדוע ציווה ה' לדרוש מפרעה לצאת לשלושה ימים בלבד ממצרים, ולא הציב בפניו אפילו פעם אחת את הדרישה האמתית והגאה: לצאת ולא לחזור ולהתקדם למתן תורה ולארץ ישראל?

תזכורת למאורעות: פרשת בשלח מספרת על הימים הראשונים אחרי יציאת מצרים. שלוחי פרעה עקבו מרחוק אחרי המחנה הענק וביום השלישי אחרי היציאה הבינו לתדהמתם כי העם מתרחק מהם והולך לכיוון אחר. הם חוזרים לפרעה ומספרים בהלם:

1. שמות יד,ה: ויגד למלך מצרים כי ברח העם, ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו.

והתמיהה עולה: מי ברח? מתי ברח? הרי אתם שילחתם אותם לפני שלושה ימים? הרי פרעה בכבודו ובעצמו 'רץ עם פיג'מה באמצע הלילה' וצעק למשה ואהרן 'קומו צאו מתוך עמי' ו'כשלחו כלה יגרש אתכם מזה?' האבן עזרא בפירושו הארוך עונה דברים מדהימים:

אז חשב פרעה כי כל מה שדיבר משה בערמה היה, כי אין דעתו לזבוח כי אם לברוח.

באותו הרגע תפש פרעה כי כבר שנה שלימה, משה רבנו מרמה אותו. משה מוכר לו סיפורים שהם יוצאים לשלושה ימים כדי לקיים סמינר רוחני בטבע ולזבוח זבחים ועולות לה'. ומתוך הדברים הבין פרעה שאחר כך הם חוזרים למצרים לעבודת הפרך. והנה מתברר שמשה התכוון להבריא את הגבול ולהיעלם במבוכי המדבר. אין פלא שפרעה תפש קריזה ויצא בראש מרכבותיו להחזיר אותם.

בכך פותח האבן עזרא חלון לעובדה מדהימה שאפשר לפספס אותה: **משה לא תבע מעולם לצאת ממצרים**. הוא כלל לא הציב דרישה ללכת לארץ ישראל. כל מה שדרש היה לצאת לשלושה ימים. ומה שיותר מדהים הוא, שזאת לא הייתה החלטה של משה, אלא ציווי מפורש של הקב"ה.

נחזור אל הרגע בו הכול התחיל: משה עומד על יד הסנה הבוהק ושומע את קולו של הקב"ה מבשר לו כי הגיעה עת הגאולה ממצרים והיציאה למסע הארוך בחזרה הביתה, לארץ ישראל.

שמות ג: ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את מכאביו: וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש ... לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אלהם ה' אלהי אבותיכם נראה אלי ... ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבوسی אל ארץ זבת חלב ודבש:

משה שומע פעמיים את הבשורה המדהימה: חוזרים הביתה. הן עבורו עצמו והן כדי לחזור זאת באוזני הזקנים שישכנעו את העם. ואז **תוך כדי דיבור**, מגיע המהפך המפתיע. הקב"ה לא עוצר אפילו עם פרשה פתוחה או סתומה. אלא מיד בפסוק הבא מצווה אותו להמשיך וללכת לפרעה – אבל לומר לו דברים אחרים לגמרי:

ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו: ה' אלוקי העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלוקינו.

לפרעה אל תאמרו ארץ ישראל, מתן תורה וגאולת עולם. בסך הכול תבקשו היתר יציאה לשלושה ימי סדנה רוחנית בטבע, שכן מצרים מלאה בגילולים וכשפים ואי אפשר להוציא פסוק מהפה.

כמובן, משה מציית ושומר בשקט את הבשורה המדהימה אודות מה שעומד לקרות. לפרעה הוא אומר דברים אחרים לחלוטין:

שמות ה: ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלוקי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר ... נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלוקינו.

אחרי כל מכה ומכה הוא חוזר: "שלח את עמי ויעבדוני" - והכוונה הפשוטה היא לאותה עבודה עליה דובר בתחילה: זבח שלוש הימים. כך נוצב מצב משונה ביותר: במקום לצאת בגאווה ובשבירה מוחלטת של קליפת מצרים, יצאנו למעשה כבורחים ונמלטים ופורעי חוק. ולא צריך להיות מפרש כדי לתמוה בתמיהותיהם המתבקשות של גדולי המפרשים:

אברבנאל ג השאלה השש עשרה: איך ציווה יתברך למשה רבנו שיאמר בשמו דבר כזב ושקר?

ראשית, איך מורה הקב"ה למשה לכזב ולשקר? הרי ההגדרה היחידה שאפשר לומר על הקב"ה היא, ש'חותמו של הקב"ה אמת', כמסופר בכמה מקומות שהובאו בהערה¹? כך סימן ההיכר של גדולי ישראל כ"משה אמת" וניצוציו שבכל דור הוא להתרחק מהשקר עד הקצה האחרון, כמסופר בהערה²?

¹ בשני מקומות מספרים חז"ל שחותמו של הקב"ה אמת. במסכת יומא ט,ב מסופר איך צעקו עזרא ונחמיה שייקחו מאתנו את יצר עבודה זרה. **יומא ט,ב:** נפל פתק מהשמים והיה כתוב בו 'אמת'. אמר רב חנינא, שמע מינה: **חותמו של הקב"ה אמת**. עוד מסופר במסכת שבת נה,ב שבערב החורבן הראשון, ציווה הקב"ה ממלאך גבריאל ללכת ולרשום את "תיו" בדיו על מצחם של צדיקים ואת "תיו" בדם על מצחם של רשעים כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה. האות "תיו" נבחרה דווקא, כיון שהיא סוף חותמו של הקב"ה שהוא המילה "אמת". כמובן, ה'חותמת' היא כרטיס הביקור של נשוא החותם, היא הגדרת הזהות התמציתית שלו. האמירה 'זה אני' מהותו של הקב"ה היא אמת, שכן הוא המציאות הנצחית היחידה שקיימת תמיד, בעבר, בהווה ובעתיד, וקיימת מצד עצמה ללא סיבה שקדמה לה. רש"י מוצא את המשמעות הזו גם בגוף האותיות "א-מ-ת" (ולא רק במשמעות המילה "אמת" כולה):

רש"י שבת נה,ב: [א-מ-ת הן] אמצעית לאותיות וראשונה ואחרונה, על שם 'אני ראשון ואני אחרון ואני הוא'. (הסבר לגבי האות מ' שהיא אמצעית לאותיות: כשכותבים את כל אותיות הא-ב-כולל האותיות הסופיות 'מנצפך', מקבלים 27 אותיות וכך האות ה-14, האמצעית, היא האות מ'. אבל אם נספור רק את אותיות הא-ב-עצמן יהיו 22 אותיות, שהן מספר זוגי ללא אות אמצעית ובוודאי לא האות מ').

² א. הגמרא מספרת על אשתו של רב, שהייתה מצערת אותו. כשהיה מבקש עדשים, הייתה מכינה לו אפונים וכשהיה מבקש אפונים, היה מקבל עדשים. חייא, בנו הצעיר, ראה בצערן של אביו והיה הופך את סדר הבקשות

יתירה מכך והוא העיקר: לשם מה כל זה? מילא אם היה צורך כלשהו לשנות מהאמת (כמו שיעקב לקח את הברכות במרמה וכיו"ב), אבל איפה כבוד השמים שיכול להוציאם ביד רמה וברישי גלי?

דרשות הר"ן דרוש יא: ספקות גדולים נופלים בעניין יציאת מצרים ... והראשונה ... מה טעם לגנוב לבו של פרעה שיאמרו לו 'ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים', והנה זה דרך עבדים שאין ידם תקיפה ומתנכלים אל אדוניהם לברוח, אבל למה משה ואהרן שהיו שלוחי ה' יתברך, לא אמרו אל פרעה ביד רמה שהגיע קיצם של ישראל להיגאל? וכי היד ה' תקצר להכניע לבו של פרעה להודות בדבר?!

כך תמיהת רבינו הזקן **בספר התניא פרק לא:** והנה בחינה זו היא בחינת יציאת מצרים, שנאמר בה 'כי ברח העם', דלכאורה הוא תמוה: למה הייתה כזאת? וכי אילו אמרו לפרעה לשלחם חופשי לעולם, לא היה מוכרח לשלחם?!

[חשוב לסייג: למרות שהאברבנאל נקט בסערת רוח בביטוי "דבר כזב ושקר", אבל חיוני להדגיש שמשה לא שיקר ח"ו. הוא מעולם לא התחייב שהם ישובו למצרים. הוא רק אמר חצי אמת, שראויה יותר לתואר הטעיה וגניבת דעת. הוא רק אמר שהולכים לשלושה ימים (ואחר כך יכול להיות שיקבלו החלטה להתעכב עוד שלושה ימים ועוד שלושה, עד שבקרוב ממש יעלו מושיעים להר ציון והיתה לה' המלוכה). פרעה הבין מעצמו שהם מתכוונים לחזור אחרי שלושה ימים³.

התמיהה היא עקרונית: לשם מה כל זה? למה להטעות כשאינן צורך, ואדרבה, היפך כבוד שמים?]

האמת היא שהתמיהה הרבה יותר חמורה: בכתבי החסידות מקשרים את הבריחה וההימלטות ממצרים, לעובדה נוספת: **הבהלה והחיפזון** שאפיינו את היציאה משם.

התורה מספרת דברים תמוהים ביותר: משום מה, היה עליהם להיות **לצאת בלחץ בלי לבזבז רגע**. בעוד שאורח החיים הוא לעבור לבגדים קלים לפני הארוחה, לחלוץ את הנעליים, לפשוט את הבגדים העליונים ולהשתחרר על יד השולחן בהנאה, הקב"ה ציווה את בני ישראל לעשות את ההיפך: רגע לפני שיעדו חומות מצרים בחצות הלילה ומכת בכורות, עליהם לאכול את קרבן הפסח **בלחץ ובזריזות**, עם מתניים חגורים, נעליים קשורות ומקל ההליכה לדרך ביד, כמו אסיר שחוטף סנדוויץ' לפה לפני שבורח מהכלא באישון ליל ואולי יפספס את רגע ההימלטות הנכון.

2. שמות יביא: וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו **בחיפזון**, פסח הוא לה'. **רש"י:** 'מתניכם חגורים' – **מזומנים לדרך**. 'בחיפזון' – לשון **בהלה ומהירות**, כמו 'ויהי דוד נחפז ללכת' [בבורחו משאול], וכן 'אשר השליכו ארם בחפזם' [בבריחתם מהמלחמה].

כך פותח הרמב"ם את נוסח ההגדה שלו, שנקבע גם בהגדת מרוקו ותימן ועוד מקהילות ספרד:

נוסח ההגדה לרמב"ם: בבהילו יצאנו ממצרים.

באוזני אימו וכך קרה שאביו ביקש מבנו עדישים ואכן זכה לקבל עדישים... אולם כששמע רב על ההתחכמות של בנו, שלל זאת בתוקף: אל תרגיל לשונך לדבר שקר.
ב. כשהרבי מליובאוויטש ישב 'שבעה' על אימו, הרבנית חנה ע"ה, בא לנחמו הגאון ר' יוסף דב סולובייציק, ראש ישיבה יוניברסיטי ומגדולי רבני הדור הקודם. השיחה נסובה אודות הלכות 'אנינות' (ל"ע) והרבי הזכיר כי הרמב"ם סובר שהאנינות נמשכת עד הקבורה ממש ולא רק עד מוצאי יום המיתה. הרב סולובייציק הגיב: "לובאוויטשער רבי, אינני זוכר רמב"ם כזה". הרבי ענה: "זה לא מופיע ביד החזקה אלא בפירוש המשניות". אחרי זמן התקבל מכתב בבית הרב סולובייציק (נדפס באגרות קודש כג/עדר) בו הרבי מבהיר כי כעת ראה את פירוש המשניות במהדורת הרב קאפח ובכתב היד הוא מחק הרמב"ם את השורה האמורה (שהאנינות נמשכת עד הקבורה ממש, כך שלגרסה זו, הצדק עם הרב סולובייציק). הרב קיבל את המכתב וקרא בהתלהבות: "הוא האמת עצמה". הרי הרבי צדק במה שאמר וזו הגרסה הנפוצה בספרים לפני מהדורת קאפח ואדם אחר היה מתגאה בכך שאינו בקי ביד החזקה אלא אפילו בפירוש המשניות על אותיותיו. ואולם הרבי טרח להבהיר כי דבריו לא שיקפו את מהדורת קאפח...
³ מה גם שמתור למרות רמאי. אין מה להזדעזע מכך שרימו את פרעה הרשע, שכן כל מעשיו היו דרך הערמה וגניבת דעת. הוא העביד את ישראל "בפרך" ופירשו "בפה-רך": בתחילה הוביל את העבודה בעצמו בשמחה ובהתלהבות כביכול, ואף שילם להם על כל בלוק שבנו בעמל כפיים. אבל אחרי שבחן את מסוגלות העבודה של כל אחד מהם כשהוא בשיאו, הפסיק את התשלום ותבע ממנו לעשות זאת בכפייה ואילוץ.
זה אגב אחד הטעמים לכך שלוקחים "חסה" למרור. שכן "חסה" תחילתה מתוקה וסופה מר. בתחילת צמיחתה היא מתוקה וככל ששוהה באדמה, הולכת ונעשית מרה. הדבר מקביל לצורת הרשע בה נהג פרעה.

הדבר העוד יותר מעניין הוא, שזה לא נגמר באכילת הפסח המבוהלת באותם רגעי יציאה נחפזת. אלא עיקר מצוות **ההנצחה לדורות ליציאת מצרים** היא בפרט הזה: איסור אכילת החמץ ואכילת המצה שבעה ימים, נועדו להנציח את החיפזון והבהלה שליוו את היציאה:

ראה טו: שבעת ימים תאכל עליו מצות כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים.

והתמיהה היא עצומה: **ממי לברוח?** מי יתחרט ויעכב אותם? הרי פרעה המותש והמרוסק מעשר הסנקציות שמוטטו את מצרים, היה משלם להם כדי שייצאו כבר?

אכן בספרי חסידות מקשרים את שני הדברים: **מי שמשקר – בורח בלחץ**. העובדה שהם רימו והסתירו סוד חמור ביותר, שהם מתכוונים לנצל היתר יציאה מוגבל ליציאה מוחלטת ונצחית, גרמה לכך שהיה עליהם לצאת ברגע הראשון האפשרי ולא להתעכב עוד שנייה אחת.

מאמר ד"ה ובראשי חדשיכם תשלח: היציאה באופן ד'כי ברח העם', זהו עניין החיפזון דישראל.

וכאן מתעצמת השאלה ומחייבת הסבר משכנע: הרי 'החיפזון מהשטן' ואחד הדברים המתועבים בעיני התורה הוא תכונת ה"פחז כמים" של ראובן שגרמה לו לאבד את הכהונה והמלוכה? תפארתו של תלמיד חכם היא בתכונת יישוב הדעת שבו, וכיצד מתפארים בבריחה בחיפזון? יתירה מכך והוא העיקר: לשם מה להנציח לדורות את הפרט הלא מאוד מכבד הזה?

מה עומד אפוא מאחורי תסמונת הבהלה והבריחה, שליוותה את היציאה הפלאית ממצרים?

ב. ההסבר הפשוט בקרב המפרשים, מובא כבר במדרש רבה ובדרשות הר"ן שהובא לעיל: הכל נועד כמלכודת כדי למשוך את פרעה לים סוף. אילו היה פרעה משלחם חופשי לעולם, לא היה רודף אחריהם לים. אבל כיון שציפה לשובם ופתאום תפש שהונו אותו, גאותו גרמה לו לפרוץ למצוד אחריהם וכך הגיעה לסופו המוחלט בים.

העונש בים היה מוכרח להגיע, בתור מידה כנגד מידה, על הטבעת הילדים ביאור. עד כאן.

עוד הסבר מרגש ומשמעותי מובא באלשיך הקדוש: פרעה נתבע לשחררם לשלושה ימים בלבד, כי הוא לא היה מסוגל ליותר. הקב"ה לא העלה אפילו אפשרות לתבוע ממנו שחרור מוחלט, כי האלוקים לא שובר ולא משפיל, רק בונה ומחנך.

מדובר היה במלך גאה ורב עוצמה ששולט בעולם כולו. הוא התרגל לתת פקודות ולא לקבל פקודות. לעריץ כזה לא באים ומנחיתים פקודה: עליך לשחרר מיליוני עבדים. הוא לא מסוגל לכך, הוא ימות ולא יעשה זאת. לכן כל מה שדרשו ממנו הוא טובה אנושית מינימלית שאפילו מצביאי מלחמה שוחרי קרב מבינים אותה: הפסקת אש הומניטרית לשלושה ימים. תפתח להם מסדרון הומניטרי שיוכלו לצאת לנשום אויר אחרי שמונים ושש שנות הרג ודם.

וכיון שפרעה לא נעתר אפילו לדרישה פעוטה כזו, היה ברור שרשעותו חצה את גבול הסביר וחלה בו החובה 'ובערת הרע מקרבך'. [ראו בהערה⁴ התייחסות לשאלה מתבקשת].

3. אלשיך ה,ג: אם הייתי אומר שישלח לעולם ביד חזקה, לא הייתה אשמתי סירובו סיבה לכל המכות. כי לא יפלא שימאן להפסיד שישים רבוא עבדים לעולם. על כן אמרתי דרך זה, שעל כן בסרבו - ראוי להכותו מכות גדולות להודיע את ידי וגבורתי לישראל, כמדובר על פסוק 'ולמען תספר באזני בנך וכו' את אשר התעללתי במצרים.'

⁴ עולה השאלה: הרי בין כך הכביד הקב"ה לבו שלא לשחרר את ישראל, ואם כן מה משנה גודל הדרישה ממנו - שלושה ימים או לעולם? ההסבר הפשוט (והארכנו בעבר) שהקב"ה הכביד את לבו רק מהמכה השישית, כמפורש בתורה. אבל בחמש המכות הראשונות נתן לו בחירה לשחררם ורק אחרי שסירב חמש פעמים, נטל את הבחירה. ולכן ברור שצריך היה להציב דרישה סבירה שפרעה יכול להיענות לה.

עד"ז מפרשים במקומות אחרים את הסיבה ששרה אמנו לא עמדה במצוות העקדה ומתה. שכן זה היה למעלה מכוחותיה. היא כאימא לא מסוגלת לעכל תביעה כזו, ולכן לא הצטוותה בכך מלכתחילה.

כמובן, טמון כאן מסר עצום: אם הקב"ה לא דרש מפרעה הרשע למעלה מכוחותיו, קל וחומר שאינו דורש מאתנו למעלה מכוחותינו. ולכן איפה שכן דורש – **התביעה עצמה מוכיחה שהיא בכלים שלנו**. עצם התביעה היא הבעת אמון שבנו ובידינו הדבר תלוי.

מכאן נטפס ונפתח תפיסה חסידיית מעמיקה ומהפכנית, שהיא במובנים רבים יסוד מחשבת התניא.

ג. פתרון שלוש הימים לא נועד עבור פרעה, אלא עבור **עבדי פרעה**: אבותינו במצרים. זה לא שפרעה היה תקוע ולא מסוגל לשחררם לעולם, אלא **הם לא היו מסוגלים להיפרד ממצרים לעולם**. הם היו מכוסים בארבעים ותשע שערי טומאה שלא אפשרו להם להשאיר את מצרים מאחוריהם. הם היו כמו אשת לוט, שברחה מסדום הנהפכת, אבל לא הייתה מסוגלת להפסיק להביט לאחור.

בעוד שבדמיון שלנו מדובר היה בצדיקי עולם עם שטריימלאך, הנביא יחזקאל אומר: "לקחת גוי מקרב גוי". הוצאתי גויים מבין הגויים. כמעט כמו לומר הוצאתי 'גויים ממוצא יהודי...'. הם יצאו ממאתיים שנות גלות במצרים, ויוסף הצדיק מתאר את המקום בתור "ערוות הארץ". המקום הנמוך והשפל בעולם. כשאברהם ושרה יורדים לשם, קופצת עליהם צרת לקיחת שרה אל המלך, ופרעה מפציר באברהם למהר ולעזוב את המדינה, "ועתה אשתך קח ולך" ורש"י מפרש: "**לך ואל תעמוד** [אפילו רגע!]. שהמצרים שטופי זמה הם". ואולם נכדיו של אברהם לא התעכבו רגע אחד, אלא מאתיים שנה!

לא פלא שבעומדם על הים, מעלים מלאכי השרת לפני הקב"ה תלונה מבהילה: במה אלו טובים מהמצרים? הרי "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, הללו מגלי עריות והללו מגלי עריות, הללו שופכי דמים והללו שופכי דמים"?

כאן מגיע הפתרון המדהים של הקב"ה: **תגנבו חירות וצאו לשלושה ימים**. כשאדם עטוף בארבעים ותשע שערים של טומאה, עליו לתפוש את השער החמישים שנתר שלם ולצאת לשלושה ימים. הקב"ה אומר: אל תתפעלו מהחושך, אל תגדירו את עצמכם באמצעותו. כל מציאותו של החושך היא העדר אור ולכן גברור אחד מסלק את החושך העבה ביותר.

למה הדבר דומה? הגמרא מביאה סיפור מדהים, שהעומק האדיר בו הוא, שאין בו הפי-אנד. אין בו סוף שמח והוא נתקע באמצעו. והרי אלה בדיוק חיינו:

רבי עמרם חסידא היה איש חסיד וטהור, נקי מהבלי היצר הרע. פעם עברה בעיר פלוגת שודדים שסחבו עמם נערות יהודיות שבויות. אנשי הקהילה התעוררו לפדותן ושיכנו אותן בביתו של רבי עמרם החסיד. כך בוודאי לא יבוא איש לחטוא עמן. כדי להרחיק עוד יותר מעברה, נטלו את גרם המדרגות הכבד שהוביל אל הקומה השנייה ונדרשו עשרה אנשים כדי להזיזו.

פעם חלפה אחת הנערות בקומה השנייה והאיר עליה אור השמש. התעורר יצרו של רב עמרם ומילא אותו כוח כזה להזיז לבדו את גרם המדרגות הכבד ולעלות למעלה. החל מאבק איתנים בתוכו ועלה וירד, עד שהגיע לחצי גובה המדרגות. פתאום החל לצעוק: 'אש, אש בבית רב עמרם'. באו התלמידים לקול הצעקות והצילו אותו מעברה.

הרעיון נוקב הלב הוא שרבי עמרם נותר תקוע על המדרגות. הוא לא מצא כוחות לעזוב את הרע לגמרי, מלבד להבת הנר האחרונה שצעקה: הצילו, באו יהודים טובים ותצילו אותי מעצמי. אבל גם זה מספיק. זאת גאולת מצרים: האמונה ששני גפרורים של אור, יותר נצחיים מאימפריה של חושך.

במילותיו הנפלאות של רבינו:

4. תניא שם: ואף שהגוף עומד בשיקוצו ותיעובו ... כי מהותה ועצמותה של הנפש הבהמית לא נהפך לטוב ליכלל בקדושה [ואם כן צועק הבינוני, איזה עתיד לי?]. מכל מקום תיקר נפשו [האלוקית] בעיניו

לשמוח בשמחתה יותר מהגוף הנבזה, שלא לעררב ולבלבל שמחת הנפש בעיצבון הגוף. והנה בחי' זו היא בחי' יציאת מצרים שנאמר בה 'כי ברח העם'... אלא מפני שהרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו בחלל השמאלי כי לא פסקה זוהמתם עד מתן תורה, ורק מגמתם וחפצם היתה לצאת נפשם האלוקית מגלות הסטרא אחרא היא טומאת מצרים ולדבקה בו יתברך.

מחייך האדמו"ר הזקן חיוך ענק אל הבינוני יגע הקרבות, ואומר: אל תתערפל מהערפול. אל תתבלבל מהבלבול. ככה זה: זאת עבודתו של האדם כל ימיו לצאת ממצרים בכל יום מחדש, והדרך היא להאיר אור לשלושה ימים ולשמוח יותר בשמחת הנפש הנגאלת. אחר כך נראה שהטוב יגרש את החושך.

ובפשטות: יציאה מבהלת לשלושה ימים, הפכה לשלושת אלפים שלוש מאות ושלושים וחמש שנה, וכשכל אויביו כבר מזמן אינם, אנחנו כאן בגדול כדי לספר את הסיפור.

ממשיך הרבי מליובאוויטש לפני שישים שנה בדיוק, ומבאר את המסר הטמון בתנועת החיפזון:

מכתב כללי מהרבי מליובאוויטש לחודש ניסן תשכג: כיון שהגיע הקץ - בוא הרגע המתאים לקץ טומאת מצרים ולהשתחררות ממנה – אסור להחמיץ את ההזדמנות אפילו כהרף עין. כל יום מחדש הוא בבחינת 'הגיע הקץ' ומשמש שעת כושר להישמע לקריאה בקבלת התורה וקיום מצוותיה. אלא שישנם כאלה המתעכבים ודוחים את שעת הכושר שלהם, לימים הנוראים, או לפחות לשבת ומועד.

בהערה⁵ הובא סיפור מופלא על האיסור להחמיץ רגע ולבזבז שעת כושר.

הלכה למעשה, הצמח צדק מעניק יישום פרקטי לדברים: הדרך המציאותית לברוח ממצרים היא באמצעות התמקדות **באותם חלקים שיש לנו שליטה עליהם**. בעוד שאין לנו כוח לשנות את הלב

⁵ יעקב פראנק הוא יהודי מבוגר ששימש שנים רבות כרב קהילה בפתח תקווה. (כאן ראיון מעניין עמו: <https://www.youtube.com/watch?v=Er4tqNpeZYw>). אחרי בחירת מנחם בגין לראש הממשלה, הוא עבד במשרד ראש הממשלה בתחום ההתיישבות ונסע לשוחח עם הרבי מליובאוויטש. הרבי התעניין על הקשר המשפחתי שלו לגאון הרב צבי פסח פראנק, רבה של ירושלים עד שנת תשכ"א ומגדולי הדור הקודם. יעקב סיפר בגאווה שהוא נכדו הבכור של הרב פראנק וזכה לקשר קרוב ופנימי עמו במעלה משלושים שנה. הרבי ביקש לשמוע עוד על הרב פראנק ויעקב סיפר סיפור מצמרר: לפני כמאה שנה למד בחור אמריקאי בישיבת חברון המעטירה עוד בהיותה בעיר חברון. [במחקר שערך הרב יוסף יצחק ג'ייקובסון, העריך ששמו של הבחור היה יעקב ברמן]. אביו היה פעיל חשוב בארצות הברית והוא ואשתו חשש לגורל בנם בעיר המעורבת ביהודים וערבים. ההורים דרשו מראש הישיבה הגרמ"מ אפשטיין לשלוח את הבן חזרה לאמריקה ואולם הוא חשש לעתידו הרוחני. הרב אפשטיין פנה אל הגרצ"פ פרנק שיכתוב להורים וירגיע את חששם. הרב המכובד הבטיח להורים כי הוא אחראי לגורל הבחור.

ביום יז אב תרפט פרצו מאורעות תרפט בהן טבחו הערבים ביהודים בכל הארץ. עיקר הטבח היה בחברון, שם נרצחו 67 יהודים ומתוכם 24 תלמידי ישיבת חברון וביניהם אותו בחור אמריקאי. מאותו יום לא מצא הרב פראנק מרגוע. הוא היה חדור אשמה שבעידודו נותר הבחור בישיבה עד שנהרג. "חלפו כשלושים שנה", סיפר הנכד יעקב פראנק לרבי מליובאוויטש באותה יחידות, "ואני נקראתי לשירות צבאי במילואים. גשם עז ניתן והמפקד עצר את האימון. תפסתי מחסה מפני הגשם ולצידי עמד אדם שהיה חוקר והיסטוריון לתולדות היישוב בארץ. הוא כיבד אותי בתור נכד של הרב פראנק ומתוך הדברים התגלגלתי לספר על הכאב הצרוב בליבו של סבי. החוקר הופתע וביקש להשלים לי את הפאזל. הוא סיפר שאביו של הנער היה אדם משפיע בקהילה היהודית בארצות הברית ומינף את האסון כדי לזעזע את דעת הקהל אודות הצביעות של הבריטים השולטים בארץ. מפקד המשטרה הבריטי ראה מול עיניו את הטבח בחברון ולא נקף אצבע לעצור את הפורעים. כתוצאה מהרעש שלו הפעילו האמריקאים לחץ על הבריטים, עד שניאותו לשלוח נציב עליון חדש בשם ארתור ווקופ. הוא האיר פניו לתושבי הארץ והכפיל את כמות הסרטיפיקטים (אשרות) לעלייה ארצה. "כך נפתחו מעט שערי הארץ בפני עולי פולין שהזדרזו לעלות לפני המלחמה וחייהם ניצלו מאימי השואה, וגם היו תוספת כוח משמעותית לכוח הלוחם כנגד הערבים בראשית ימי היישוב". אותו חוקר הזכיר באוזני את הפסוק 'בדמייך חיי': אותו נער הציל בדמו חיי אלפים - הן את אלו שעלו בזכותו וניצלו מאימי השואה והן אלו שניצלו בזכות אותם עולים בהיותם תגבור משמעותי לכוח הלוחם.

"שמעתי את הדברים וצמרמורת חלפה בגופי. החלטתי למהר ולספר זאת לסבא, הרב פראנק. עזבתי את הצבא ותכננתי לעלות באותו לילה לירושלים. אשתי ניסתה להניא אותי מכך בטענה שבמילא נהיה בשבת בירושלים, אבל בודעי את כאבו החרישי של סבא, התעקשתי לעלות מיד לירושלים. הסבא הקשיב בדמעות ואמר: 'אני מעריך את העובדה שמהרת ולא חכית עד שבת'. בשבת בבוקר, כא כסלו תשכא, עליתי כהרגלי לביתו של סבא בירושלים, אבל אחותי המתינה בכניסה וסיפרה שסבא השיב את נשמתו ליוצרו. אילו הייתי ממתין עד לפגישתי, לא הייתי מוצא".

הרבי השיב מיד: "זה מה שאני אומר תמיד: הערך של מעשה טוב הוא עצום ואסור לעכב אותו אפילו רגע..."

ואת הנפש, בריחה לחירות מתחילה באותם לבושים העוטפים את הנפש שהם לגמרי בידיים שלנו. זה הזמן להחליט על התחדשות מעשה טוב כמו תוספת בקיום מצווה ולימוד התורה, התחזקות בדיבור טוב ובמחשבה טובה כמימוש של יציאת מצרים.

אור התורה בא/שג: בריחה זו היא [לבושי] מחשבה, דיבור ומעשה [שמלבישים בתורה ומצוות].

ד. נסיים ברעיון פיקנטי ומיוחד במינו, ששמעתי מפי המרצה החסידי הרה"ת יוסף יצחק ג'ייקובסון: המנהג הפופולרי בסדר פסח הוא לגנוב את האפיקומן. בתחילת הסדר מטמין האבא את מצת האפיקומן בתוך הכרים והכסתות ואילו הילדים מעלימים ממנו את המצה ולא משיבים אותה לפני שמנהלים מסע סחיטה תחת איומים, תחת הלחץ משעת חצות המתקרבת.

יסוד המנהג עתיק ומבוסס בדברי הגמרא (פסחים קט, ראו בארוכה כאן⁶): "חוטפים מצה בשביל התינוקות שלא יישנו". עורכים משחקים עם המצה כדי להשאיר את התינוקות ערים בליל החינוך.

ואולם הדברים תמוהים: מה פתאום לחנך לגניבה? האם אין דרכים נוספות להשאיר את הילדים ערים, כמו חלוקת פרסים בסוף הסדר?!

אכן רבים מגדולי ישראל ובתוכם אדמור"י חב"ד ביטלו את המנהג בביתם, ועדיין מדובר במנהג ישראל תורה שמובא בספרים מאות שנים. והתמיהה אפוא: **מה מרכזיות הגניבה ביציאת מצרים?**

הדברים מובנים היטב לאור דברי רבנו הזקן הנ"ל בתניא: זכירת יציאת מצרים היא גם בכך שיצאנו ממצרים כגנבים. גנבנו את דעת פרעה, אבל חשוב מכך: **גנבנו את עצמנו מעצמנו**. גנבנו את להבת הנר האחרונה מתחת ערמות של טומאה וניכור ויצאנו לדרך ארוכה. אחר כך נדרשו עוד 40 שנה במדבר כדי לשנות את הראש והלב, אבל הנה אנחנו כאן.

ואחרי כל זה, כבר עייפנו מפתרונות חלקיים ומבוהלים ואנו מתחננים לשלב הסופי בהארת העולם: "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו", אלא "בשובה ובנחת תושעון" כפשוטו ובקרוב ממש.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**

⁶ https://he.chabad.org/library/article_cdo/aid/4851042 ראו שם קבצים להורדה.